

Так, людина розраховує отримати певну соціальну підтримку, яка не є вирішальною в стресогенній ситуації, тобто, може допомогти, але її відсутність не призведе до краху. Таким чином, основними оволодіваючими діями залишається її власна активність певного спрямування.

Отже агресія, а саме здатність її переживати та виражати є важливим фактором оволодіваючої поведінки, і сприяє більш чіткому й постійному відчуттю меж власного Я, що дозволяє підвищити стресостійкість та здатність до самостійного й незалежного вирішення проблемних ситуацій, та знизити ризик розвитку невротичних симптомів, в нашому випадку мова йде про obsесивно-компульсивні симптоми.

Також, терапія obsесивно-компульсивного розладу має включати роботу з емоціями, спрямовану на їх дослідження, пошук безпечних способів їх переживання, прийняття та відреагування, також, роботу, спрямовану на адекватну оцінку стресогенних ситуацій та свого місця в них, розширення варіантів копінг- поведінки при збереженні активності певних психологічних захистів.

Таким чином, дослідження obsесивно-компульсивної симптоматики через вивчення її зв'язку із захисними механізмами особистості, через визначення як всієї структури подолання особистості з obsесивно-компульсивним розладом, так і окремих її елементів, дає можливість подальшому розвитку методів терапії як саме даного розладу так і окремих симптомів з метою поліпшення психологічної адаптації особистості.

Література

1. *Бассин Ф.В., Бурлакова М.К., Волков В.Н.* Проблема психологической защиты // психологический журнал. – №3, 1988.
2. *Бордов В.А.* Когнитивные процессы и психологический стресс // Психол. журн., 1996. Т.17.№4.
3. *Либина А., Либин А. В.* Стиль реагирования на стресс: психологическая защита или совладение со сложными обстоятельствами//Стиль человека: психологический анализ. М.: Смысл, 1998
4. *Мак-Вильямс, Нэнси.* Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе = Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process — Москва: Класс, 1998. — 480 с
5. *Мур Б.Э., Файн Б.Д.* Психоаналитические термины и понятия. Словарь - М.: Класс, 2000
6. *Набиуллина Р. Р., Тухтарова И. В.* Механизмы психологической защиты и совладания со стрессом (определение, структура, функции, виды, психотерапевтическая коррекция) Казань, 2003.
7. *Налчаджян А.А.* Социально-психическая адаптация личности: (Формы, механизмы и стратегии).— Ер.: Изд-во АН Арм. ССР, 1988
8. *Никольская И. М., Грановская Р. М.* Психологическая защита у детей. —СПб., «Речь», 2001.
9. *Райгородский Д.Я.* ред. Самосознание и защитные механизмы личности. – М., «Бахрах-М», 2006
10. *Шпроо В.А.* Защитные механизмы: от личности к группе // Вопр. психологии.– № 4, 1998.
11. *Antony, M.M.; F. Downie & R.P. Swinson.* «Diagnostic issues and epidemiology in obsessive-compulsive disorder». in *Obsessive-Compulsive Disorder: Theory, Research, and Treatment*, eds. M.M. Antony; S. Rachman M.A. Richter & R.P. Swinson. New York: The Guilford Press, 1998, pp. 3-32.
12. *Abramowitz, Jonathan; et al, Steven; McKay, Dean.* Obsessive-compulsive disorder // *The Lancet* : журнал. — 6 August 2009. — Т. 374. — № 9688. — С. 491–499.
13. *Aardema, F. & O'Connor* The menace within: obsessions and the self // *International Journal of Cognitive Therapy*. — 2007. — № 21. — С. 182-19
14. *Millon. T.* Personality Disorders in Modern Life. - London: John Wiley & Sons, 1999. - p. 114 — 146.
15. *Perrez M., Reicherts M.* Stress, coping and health. A situation-behavior approach. Theory, methods, applications. Seattle - Toronto, 1992.

В статье рассматривается психологической защиты. Также рассматриваются подходы к изучению психологических защит, их структуры, классификации и функций. Проводится анализ специфики психологических защит характерных для людей склонных к формированию obsесивно-компульсивной симптоматики и даются рекомендации по психотерапии.

The article tells about the concepts of psychological defense. Also, examines basic approaches to the study of psychological defense, its structure, classification and functions. It analyzes the characteristic feature of psychological defense using by people prone to the formation of an obsessive-compulsive symptomatology. The article also gives some recommendations for psychotherapy.

©2012 р.

Л. О. Макаrchук (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОВЕДІНКОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність дослідження проблеми поведінки підлітків з порушенням інтелектуального розвитку в сучасній спеціальній психології та педагогіці визначається її значенням для формування соціально важливих якостей особистості, саморегуляції її поведінки і діяльності, розвитку навичок конструктивної взаємодії з оточуючими, а також розробки науково обґрунтованих методів профілактики та корекції порушень поведінки. Необхідно враховувати, що в умовах аномального розвитку підлітки з інтелектуальною недостатністю набувають якісної своєрідності в залежності від структури порушення.

Прийнято визначати інтелектуальні порушення через функціонування розумової відсталості, яка в клінічному аспекті являє собою загальний недорозвиток психіки на основі органічного ураження мозку. Наявність відхилень у психофізичному розвитку школярів негативно впливає на пізнавальну сферу і міжособистісне спілкування, що призводить до суттєвих недоліків у формуванні уявлень про оточуючих людей, порушень поведінки та проблем соціально-психологічної адаптації. **Метою** статті є визначення особливостей функціонування поведінкової сфери підлітків з порушенням інтелектуального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Агавелян О.К., Власова Т.А., Певзнер М.С., Петрова В.Г., Шиф Ж.І. стверджують, що правильно спрямоване виховання, спеціальне навчання, яке враховує особливості інтелекту, дозволить підліткам з розумовою відсталістю оптимально реалізувати наявні психічні можливості і, як наслідок, успішно адаптуватися у звичайних соціальних умовах.

Матасов Ю.Т. відмічає, що в сучасній спеціальній психології констатується визнання своєрідності психічного розвитку розумово відсталого школяра при наявності загальних закономірностей розвитку нормальної та аномальної дитини. Автор вказує на специфіку психічного розвитку підлітків з інтелектуальною недостатністю як в межах встановлення дефектних сторін в їх пізнавальній діяльності, емоційно-вольовій і особистісних сферах, так і для виявлення в цих сферах різних збережених позитивних проявів [6]

Особливості психіки і недорозвиток вищих психічних процесів особистості з розумовою відсталістю звужують коло її стосунків і зв'язків, обмежують сферу їх дій і діяльності. Стосунки і зв'язки, які утворюються в колективі мають індивідуальний характер, частіше знаходяться на рівні переживань, менш стійкі і ситуаційні, що часто призводить до непорозумінь та неадекватної поведінки [1].

Статистичні дані про порушення поведінки у підлітків з інтелектуальним недорозвитком досить суперечливі. Згідно з дослідженнями одних авторів порушення поведінки зустрічаються в 25-30% розумово відсталих дітей, а за даними інших – у 84%. Така відмінність у показниках пов'язана не тільки з різними завданнями проведених досліджень і валідністю методик, а й, головним чином, зі складністю походження порушення поведінки таких підлітків. Вроджений недорозвиток мозку, тотальний психологічний недорозвиток спотворюють не тільки темперамент дитини, але й деформують становлення особистості в цілому [7].

Найбільш схильними до виникнення порушень у поведінці й емоційних розладів у розумово відсталих школярів є підлітковий вік. Відомо, що психічний розвиток у таких підлітків проходить в основному дисгармонічно. Лебединська К.С. відмічає, що церебрально-органічні і вікові зміни (особливо в період статевого дозрівання) частіше сприяють виникненню станів психічної декомпенсації з різними порушеннями у працездатності та поведінці. Психічна декомпенсація у підлітків з розумовою відсталістю проявляється в таких варіантах [5]:

- 1) невротичний тип;
- 2) психопатоподібний тип, з переважанням:
  - а) емоційно-вольової нестійкості;
  - б) афективної збудливості;
  - в) патології потягів.

Кожен з даних видів декомпенсації має свої психологічні особливості, які впливають на розвиток особистості розумово відсталого школяра, на його характер, мотиви, дії, а, як наслідок, в умовах несприятливої соціальної ситуації, і на процес формування порушень в поведінці [7].

Психічна декомпенсація невротичного типу пов'язана з хворобливим переживанням відчуття власної інтелектуальної неповноцінності. У підлітків відмічається тяжка психологічна вразливість, невпевненість у власних можливостях, страх перед майбутнім, перебільшене переживання невдач. Значно знижується продуктивність навчальної діяльності. Під час виконання навчальних завдань, зокрема, усних відповідей, контрольних робіт виникає відчуття страху, розгубленості. Підлітки, як правило, переживають вади власної зовнішності: коосоокість, моторну ніяковість, енурези. Зауваження дорослих та вчителів викликає занепокоєння; на індивідуальних заняттях продуктивність навчальної діяльності, як правило, значно вища.

Відчуття неповноцінності сприяє появі у деяких підлітків аутистичних нахилів (від грец. autos – сам) – хворобливого стану психіки, який характеризується зосередженням на власних переживаннях, відходом у себе від зовнішнього світу. Вони залюбки залишаються на одинці, особливо на природі, воліють займатися заняттями, на яких немає інших однолітків. Вчинки, які мають зовнішньо асоціальний характер, наприклад, немотивовані пропуски уроків, спроби бродяжництва, носять характер захисних реакцій. Поряд з цим у розумово відсталих підлітків педагоги відмічають і ряд позитивних особистісних якостей: доброзичливість, прихильність до батьків, вчителів. Вони охоче виконують досягну для них трудову роботу по будинку та в школі.

Окрім порушень шкільної дисципліни (непосидючості, роздратованості, схильності до немотивованих конфліктів з учителями та однокласниками, агресії, систематичними пропусками) у цієї частини підлітків спостерігається асоціальна поведінка (ранній алкоголізм, крадіжництво, бродяжництво, схильність до нарко- та токсикоманії, сексуальні ексцеси). Для них характерне абсолютна відсутність інтересу до шкільних занять. У всій їхній поведінці переважає емоційно-вольова нестійкість, незрілість. Головний рушійний мотив дій таких розумово відсталих підлітків – задоволення. Від завдань, які потребують навіть незначних зусиль відмовляються. На уроках балакучі, непосидючі, часто відволікаються. У будь-якому виді діяльності імпульсивні, нетерпеливі, перенасичені. Через підвищену сугестивність часто залучаються до конфліктів [1]. Такі характерні особливості підлітків з розумовою відсталістю і провокують порушення у поведінці, хоча це не можна віднести до всіх підлітків такої категорії.

Дослідженням причин виникнення порушень у поведінці підлітків з інтелектуальним недорозвитком займалися Альбрехт Е.Я., Балінський І.М., Запрягаєва Г.Г., Ковалевський П.І., Лебединська К.С., Сеген Е. та ін. На думку авторів, виникнення порушень поведінки та емоційних розладів у розумово відсталих школярів спричинено інтелектуальним недорозвитком, при якому відбувається послаблення інтелектуального контролю над афектом у процесі регуляції поведінки.

Ісаєв Д.Н., Фрейеров О.Є. акцентують значимість психогенних факторів у порушеннях поведінки, чуттєвість дітей з інтелектуальним недорозвитком до психотравмуючих ситуацій.

Певзнер М.С., Сухарева Г.Є. вказують на найбільшу кількість психопатоподібних розладів, при так званих екзогенних формах розумової відсталості, пов'язаних з внутрішньоутробними і постнатальними інфекціями, інтоксикаціями і травмами нервової системи, в тому числі і родової. Саме в таких випадках поряд з недорозвитком незрілих коркових утворень мозку є наявним ушкодження більш зрілих підкіркових структур, які обумовлюють порушення емоційно-вольової сфери, що й призводить до порушення поведінки та емоційних розладів. Поряд з тим, що патологія емоційно-вольової сфери найбільш ускладнена і притаманна школярам з інтелектуальною недостатністю, на всіх етапах онтогенезу існують вікові періоди, коли порушення поведінки у розумово відсталих можуть значно загострюватися або навіть виникати вперше навіть на раніше сприятливому, у цьому відношенні, фоні [4].

Аунапуу Г. вважає, що порушення поведінки у підлітковому віці є показником соціальної дезадаптації у зв'язку з неадекватними формами переходу від дитинства до дорослості. Серед таких форм переважає інфантильна поведінка як відображення проявів біологічної, психологічної, соціальної незрілості, яка особливо притаманна особистостям з інтелектуальним недорозвитком. До основних форм порушень поведінки у розумово відсталих підлітків Г. Аунапуу виділяє: недисциплінованість на уроках (91,8%), бійки (84,3%), хуліганство (31,7%), крадіжки (57%), жорсткі вчинки стосовно тварин (12,9%) і маленьких дітей (5,7%) [7].

Лясіна О.С. зазначає, що механізмами формування порушень у поведінці є як зовнішні фактори (сім'я, школа, стосунки з однолітками), так і внутрішні фактори (особливості психіки: недостатність інтелекту, відсутність або слабкість боротьби мотивів, інертність психічних процесів, сугестія та ін.; характер ураження мозку і його динаміка).

Рубінштейн С.Я. підкреслює, що в результаті певного стилю життя у розумово відсталих підлітків виникають хороші і погані звички, як прояв компенсаторних особистісних тенденцій.

Порушення поведінки розумово відсталого підлітка, на думку Іванова А.І., Ісаєва Д.Н., Мастюкової О.М., Шифа Ж.І., пов'язані з рядом біологічних і соціальних факторів, які виступають у поєднанні та єдності, зокрема [4]:

- загальні ознаки психічного недорозвитку, наявні при будь-якій формі розумової відсталості;
- часткові прояви недорозвитку, притаманні окремим формам порушення інтелекту;
- специфічні, загальні і часткові ураження мозку, притаманні окремим формам інтелектуальної недостатності;
- особливості вищої нервової діяльності при розумовій відсталості;
- своєрідна система стосунків, яка встановлюється у дитини з порушенням інтелекту з оточуючим середовищем.

До загальних клінічних ознак розумової відсталості, які деформують систему стосунків з однолітками та дорослими і змінюють їхню поведінку відносно недорозвитку вищих форм пізнавальної діяльності і особистості в цілому. Ознаки недорозвитку мають глобальний характер, вони стосуються усіх сторін психічної діяльності, в тому числі, відчуттів, сприймання, емоційно-вольової сфери від чого і залежить соціальний бік поведінки підлітка. Наприклад, розумово відсталий школяр не розуміє або недостатньо розуміє ситуацію в класі, в групі однолітків і постійно змінюючих обставинах поводить себе відповідно до раніше набутого зразку поведінки. Така поведінка є неадекватною, у дитини починають псуватися стосунки з навколишніми, виникають реакції протесту. Розумово відсталий підліток не може критично оцінити ситуацію і співвіднести з нею власну поведінку [7].

На думку Зюбіна Л.М. появи порушень у поведінці розумово відсталих підлітків сприяє наявність трьох інтелектуальних факторів [7]:

- недостатній розумовий розвиток в цілому, що перешкоджає правильному самоаналізу поведінки і прогнозуванню її наслідків;
- недостатня самостійність мислення і, як наслідок, значна сугестивність, конформність;
- низька пізнавальна активність, бідність і нестійкість духовних потреб.

Іванов Є.С., Шипіцина Л.М. зазначають, що формування порушень у поведінці багато в чому залежать від соціально-психологічних факторів середовища. У підлітковому віці, як зазначалося вище, особливо інтенсивно відбувається формування світоглядних інтересів, самосвідомості, самооцінки та інших категорій, які складають особистість. Поряд з цим, так звана норма характеризується рухливістю і мінливістю, вона залежить від біологічних і соціальних факторів. Така якість соціально-психологічного стану підлітка робить його нестійкою, ранимою особистістю, яка досить легко піддається деформаціям. У своїх дослідженнях науковці виокремлюють такі форми порушення поведінки, які спостерігаються у підлітків з розумовою відсталістю [4]:

- Астенічний синдром і порушення поведінки. Для цих підлітків характерні виснаження всіх психічних процесів при інтелектуальній праці та зниження працездатності. Вони досить часто мають поганий настрій, дратівливі, афективно нестійкі. При не провальному підході зі сторони вчителя виникають реакції протесту, які проявляються в плачу, криці, руйнівних діях.
- Неврозоподібний синдром. Як відмічають автори, даний синдром частіше проявляється у дошкільному та молодшому шкільному віці. Такі діти швидко стомлюються, капризують, збудливі, вимагають постійної уваги до себе від дорослих.
- Синдром психічної нестійкості проявляється в різних варіантах психічного інфантілізму. Такі діти і підлітки характеризуються відставанням в розвитку емоційно-вольової сфери, несамостійністю, надмірно завищеною

самооцінкою; вони схильні до фантазування, брехні, вихвалювання. Поведінка таких підлітків демонстративна, часто носить характер протесту.

- Синдром афективної збудженості. Для дітей і підлітків даної групи характерна роздратованість, вибуховість, агресивність, некерованість під час афекту. Враженість афекту в них неадекватна до сили подразника. Поведінка носить демонстративний характер. У підлітковому віці спостерігаються руйнівні дії, куріння, втечі.
- Дисфорний синдром. Характерним проявом даного синдрому є раптові зміни настрою, на фоні яких наступає афективний стан, супроводжуваний агресією.
- Синдром порушених потягів проявляється переважно у розгальмованості інстинктивної діяльності. У таких підлітків часто зустрічається схильність до бродяжництва, крадіжок, підвищена сексуальність, афективна збудженість, підвищений потяг до їжі.
- Синдром аутизму. У цих дітей відсутня потреба у спілкуванні, поведінка частіше нецілеспрямована, не піддається корекції.
- Гіперкінетичний синдром проявляється в підвищеній активності, у великій кількості непотрібних рухів, нецілеспрямованій поведінці. Такі діти не керовані в поведінці, конфліктні.

Запрягаєв Г.Г. відмічає, що процес інтеріоризації соціальних норм у підлітка з розумовою відсталістю відбувається у складній координації з його внутрішніми моральними позиціями і комплексом індивідуальних особливостей вищої нервової діяльності, які обумовлені первинною вадою. Їм притаманне неадекватне сприйняття дійсності, порушення механізму переробки і засвоєння отриманої інформації. Ці явища ускладнюють процес інтеріоризації норм поведінки, сприяють виникненню відхилень у поведінці. Серед школярів з інтелектуальним недорозвитком Запрягаєв Г.Г. виділяє дві групи з відхиленням у поведінці, які носять соціально-психологічний характер. Тобто на біологічній основі розладів поведінки присутні будь-які соціально набуті функціональні механізми, які спотворюють систему поглядів, потреб, орієнтацій, закріплені особистістю в несприятливих умовах життя і виховання і встановились як домінанта відхилень у поведінці:

- 1) педагогічно занедбані школярі, які відстають у засвоєнні шкільної програми, порушують дисципліну за рахунок недостатності уваги і компетенції вчителів та батьків, без ознак моральної деформації у свідомості та поведінці;
  - 2) соціально занедбані – з відхиленнями у поведінці, обумовленими деформацією моральних позицій за рахунок негативного впливу сімейно-побутового середовища, контактів з неформальними групами анти суспільної орієнтації.
- [3].

Волкова Н.В. серед різних форм порушень поведінки у розумово відсталих підлітків виділяє наступні [2]:

- агресивні реакції у дітей, не схильних до встановлення соціальних контактів. Такі діти і підлітки часто проявляють жорстокість по відношенню до інших, легко втягують в бійки, зухвало поводять себе з дорослими. Для них характерні реакції активного протесту у відповідь на образи, прагнення помститися кривднику. Такий тип поведінки частіше зустрічається у підлітків, які виховувалися в сім'ї, де батьки відкидали їх, не проявляли ніжності, розуміння і підтримки;
- девіантна поведінка у школярів, схильних до вступу в асоціальні групи однолітків, крадіжкам, бродяжництву, зловживанню психоактивних речовин. Така поведінка частіше спостерігається у сім'ях, де батьки не проявляли до них цікавості і де в найближчому оточенні присутні асоціальні елементи. Порушення поведінки та агресивність у таких випадках є намаганням компенсувати своє незадоволення стосунками в сім'ї;
- демонстративна поведінка з бурхливими вибухами емоцій у відповідь на будь-які невдачі, незадоволення своїх завищених потреб спостерігається у підлітків, які виховуються в сім'ях, де вони займають положення «кумира сім'ї»;
- загальмована поведінка, проявляється у невпевненості, надмірній сором'язливості, неспокійності, слабкій адаптації в дитячих закладах. Такою поведінкою відрізняються діти, які виховувалися в сім'ях, де батьки відмічаються тривожністю і підвищеною чуттєвістю або пред'являють дітям надмірні вимоги;
- поведінка, в якій явно проявляються реакції компенсації та гіперкомпенсації частіше у формі відчайдушних та різких вчинків, патологічного фантазування. Такі поведінкові реакції характерні для дітей, які страждають хронічними захворюваннями, значним розмежуванням між реальним та ідеальним «Я».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, прояви порушень поведінки у підлітків з порушенням інтелектуального розвитку зовнішньо схожі з проявами порушень з їхніми однолітками зі збереженим інтелектом. Дослідження показують, що у школярів з інтелектуальним недорозвитком можуть спостерігатися різноманітні порушення поведінки: втечі, бродяжництво, крадіжництво, агресія, зловживання алкоголем та наркотичними засобами, куріння та ін. Клініко-психологічне вивчення порушень поведінки у підлітків з розумовою відсталістю показує, що вони суттєво відрізняються за об'ємом відхилень у поведінці та їх характеру. Високим ступенем ризику виникнення різноманітних порушень у поведінці розумово відсталих характеризується підлітковий вік.

Література

1. Бажукова О.А. Формирование личности умственно отсталого подростка / О.А. Бажукова // Вопросы гуманитарных наук. – М.: Спутник+, 2005. – №4 – С. 306-310
2. Волкова Н.В. Психотерапия как средство коррекции поведения детей с недоразвитием интеллекта. / Н.В. Волкова //Диагностика, профилактика и коррекция нарушений развития детей с ограниченными возможностями здоровья. – СПб., 1999. – С. 125-130

3. Запругаев Г.Г. Трудновоспитуемые учащиеся вспомогательной школы. / Г.Г. Запругаев // Коррекционно-развивающая направленность обучения и воспитания умственно отсталого ребенка: межвуз. сб. науч. тр. – М.: МГПИ, 1985. – С. 104-109.
4. Колосова Т.А. Копинг-поведение и механизмы психологической защиты у подростков с умственной отсталостью: дисс. на соискание науч. степ. к. психол. н.: 19.00.10 / Колосова Татьяна Александровна. – СПб, 2007. – 150 с.
5. Лебединская К.С. Подростки с нарушениями в аффективной сфере: Клинико-психологическая характеристика «трудных» подростков. / Лебединская К.С. – М.: Педагогика, 1988. – 167 с.
6. Матасов Ю.Т. Изучение мыслительной деятельности учащихся вспомогательной школы. / Матасов Ю.Т. – Л.: ЛОИУУ, 1991. – 24 с.
7. Шипова Л.В. Нарушения поведения у умственно отсталых школьников в процессе обучения / Л.В. Шипова // Повышение качества профессиональной подготовки будущих учителей: Сб. науч. статей. – Саратов: ИЦ «Наука», 2010. – С. 214-220.

В статье рассмотрены особенности функционирования поведенческой сферы подростков с нарушением интеллектуального развития. Определены причины и факторы, влияющие на нарушение поведения подростков с интеллектуальным недоразвитием.

In the article the features of functioning of povencheskoy sphere of teenagers are considered with violation of intelektual'nogo development. Reasons and factors, influencing on violation of conduct of teenagers with an intellectual excalation, are certain.

©2012 р.

Н. О. Макачук (м. Київ)

СПЕЦИФИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність дослідження Методичні засади реалізації психологічного супроводу підлітків з порушенням інтелектуального розвитку визначаються на основі чітких послідовних, систематичних та точно сформульованих положеннях і визначеннях психологічного супроводу та умов його реалізації. Психологічний супровід в системі корекційно-розвивального навчання представляє собою спеціальний психологічний вплив на становлення особистості підлітка. Методичні положення обумовлюються теоретичними засадами до яких належить:

- інтеграція у психологічному супроводі гуманістичного, структурно-системного, генетико-моделюючого, диференційного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів, які в методичному аспекті мають розкриватися в методах, формах та технологіях роботи психолога, основним призначенням яких є орієнтація на оптимістичну перспективу розвитку підлітка з порушенням інтелектуального розвитку;
- урахування принципів інтеграції, автономності, індивідуальності та суб'єктивності, які конкретизуються у меті та змісті психотехнологій як засобів реалізації виділених принципів;
- застосування психологічної діагностики та прогнозування з метою розкриття можливостей оптимального розвитку підлітка з порушенням інтелектуального розвитку;
- впровадження психокорекції, психотерапії та психологічного консультування у роботі як із самими підлітками, так і їх батьками, що виступає підґрунтям до формування системи саморегуляції особистості підлітка.

Саморегуляція формується у процесі спеціального психологічного впливу і практично розкривається через: привчання підлітка до дотримання норм і правил поведінки; усвідомлення підлітком соціальних цінностей та формування на їх основі особистісних цінностей; засвоєння підлітком соціальних норм і правил і на основі цього вироблення у нього суб'єктивної значимості цих норм та правил; вироблення навичок та вмінь саморегуляції, які фіксуються у самостійності поведінки; формування толерантного ставлення до підлітка та підтримка його психологічного здоров'я, яке виступає необхідною складовою його подальшої соціалізації. **Метою** статті є визначення специфіки психологічного супроводу підлітків з порушенням інтелектуального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Основними сферами психологічного впливу виступає когнітивна, поведінкова, емоційно-вольова, мотиваційна та сфера саморегуляції. Сфера саморегуляції розглядається в якості інтеграційної структури, так як формується у процесі психічного та психологічного розвитку підлітка і тенденції у її функціонуванні впливають на всі інші сфери. Йдеться про когнітивну саморегуляцію основу якої складають сформовані когнітивні установки підлітків з порушенням інтелектуального розвитку у ставленні до самого себе, оточуючих та до навчання в системі спеціального загальноосвітнього закладу; поведінкова саморегуляція, яка проявляється у сформованих здібностях підлітка до самоконтролю за власною поведінкою та застосування у міжособистісній взаємодії поведінкових стратегій у відповідності до соціально визначених норм та правил; емоційно-вольову саморегуляцію, змістовним наповненням якої виступають сформовані здібності підлітка до регуляції власних психічних станів та емоцій, які безпосередньо з ними пов'язані, а також формування у підлітка здібностей до цілепокладання та досягнення значущих цілей; мотиваційна саморегуляція виявляється у сформованих довільних актах регуляції та співвіднесення підлітком мотивів на основі усвідомлення власних потреб.

Таким чином, психологічний супровід спрямований на забезпечення формування саморегуляції у підлітків з порушенням інтелектуальним розвитком, яка виступає чи не однією із основних умов до ефективної адаптації та соціалізації у подальшому дорослому житті. Психологічний супровід має базуватися на врахуванні основних особливостей психічного розвитку підлітка за існування порушень інтелектуального розвитку. Загалом, прийнято вважати, що порушення у розвитку